

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 376.1+378.2

С. П. Архипова

ЗАНЯТТЄВА ТЕРАПІЯ ЯК РЕСУРС ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Соціальна робота покликана відігравати важливу роль у розв'язанні широкого кола соціально зумовлених проблем, що істотно ускладнюють становище як окремої особистості, так і певних соціальних груп та спричиняють для них серйозні проблеми з адаптацією до умов змінного соціуму. До числа людей, проблеми яких значною мірою є соціально зумовленими, можна віднести, зокрема, людей похилого віку, осіб з інвалідністю (дорослих та дітей), у тому числі внутрішньо-переміщених осіб та бійців, які повертаються із зони антитерористичної операції на сході України. Потреби застосування нових підходів, використання інноваційних технологій, накопичений міжнародний досвід професійної освіти у галузі соціальної роботи зумовлюють доцільність інтегрування теорії і практики заняттєвої терапії у зміст професійної підготовки соціальних працівників як системи взаємопов'язаних професійних знань, умінь і навичок у цій галузі.

Спираючись на соціальне значення та розуміння заняттєвої терапії як здоров'єзберезувальної технології, розглядаємо компетентності заняттєвих терапевтів як такі, що є необхідними для майбутніх соціальних працівників. Соціальний працівник повинен вміти організовувати та пристосовувати діяльність людей до специфіки найрізноманітнішого оточення (вдома, на робочому місці, у геріатричних закладах, базах відпочинку, виправних установах, школах, університетах і коледжах, науково-технічних центрах тощо). І, як наслідок, такий фахівець повинен бути здатним розробити та реалізувати план професійного втручання із застосуванням підходів заняттєвої терапії. Роль і місце заняттєвої терапії в ефективному вирішенні проблем сьогодення є суттєво важливими у визначенні теорії і практики соціальної роботи. Соціальна робота і заняттєва терапія поділяють спільні принципи та цінності, відповідно до яких кожна особа в суспільстві має невід'ємну вартість і гідність. Обидві галузі знань відзначаються еклектичним, міждисциплінарним характером. Ці чинники зумовлюють потребу виявлення особливостей заняттєвої терапії – сфери професійної діяльності як ресурсу для фаху «Соціальна робота» та професійної підготовки соціальних працівників.

Актуальним питанням теорії і практики соціальної роботи та професійної підготовки соціальних працівників в Україні присвячують свої роботи вітчизняні автори О. Чернишенко [5], Л. Завацька, І. Грисус, І. Петрук [4], Н. Дідик [2], Т. Басюк [1], Г. Завгородня [3], які описують заняттєву терапію (ерготерапію) як існуючу в більшості країн світу ефективну форму професійної діяльності, що їй відведено важливе місце в команді з числа фахівців соціальної роботи, фізичної реабілітації, охорони здоров'я та освіти.

Особливості заняттєвої терапії як сфери професійної діяльності та підготовки фахівців до її здійснення представлені переважно в працях зарубіжних авторів К. Крістіансена, Г. Боніфаса, М. Івама, Е. Товнсенда, Г. Кілхофнера, А. Сеймор, Р. Тейлора, Х. Полатайка, Д. Стіварда та ін.

У контексті входження України у світовий освітній простір потреба виявлення особливостей заняттєвої терапії як ресурсу для подальшого розвитку соціальної роботи та професійної освіти у цій галузі зростає.

Метою цієї статті є визначення особливостей заняттєвої терапії – сфери професійної діяльності та підготовки фахівців до її здійснення як важливого ресурсу для розбудови фаху «Соціальна робота» в Україні. Автор зосереджується на завданнях огляду процесу становлення заняттєвої терапії як сфери професійної діяльності у світовому досвіді, аналізу особливостей фаху «Заняттєва терапія» та виявлення міжнародного досвіду формування вимог до освітньо-професійних програм у галузі заняттєвої терапії як таких, що безпосередньо пов'язані із соціальною роботою та професійною підготовкою соціальних працівників.

Практика заняттєвої терапії розвинулася на основі досвіду, який існував у різних культурах і в різні часи. Так, перші люди використовували свій час, займаючись полюванням, висадженням рослин, забезпечуючи основну ціль і потребу – вижити. Вже у перших християн робота була сповнена певним сенсом. Через працю люди здобували тілесне і духовне здоров'я. Враховуючи цей факт, варто відмітити зв'язок між занятістю та здоров'ям людини, що надалі посприяв становленню заняттєвої терапії як здоров'єзбережувальної технології.

У період Середньовіччя праця розглядалася людьми як спосіб вижити, уникнути відчаю та спокутувати гріхи. За часів Промислової революції люди зрозуміли, що варто гармонійно організовувати свою працю у такий спосіб, щоб не наражатись на бідність, отже, продуктивна праця сприймалася як обов'язок кожного. Вже у 1915 році психіатр Вільям Руш видав першу кригу «Заняттєва терапія: керівництво для медсестер», а в 1917 році у Кліфтоні обговорювалося питання створення першої Американської асоціації заняттєвої терапії [11]. Заняттєва терапія використовувалася, в основному, для відволікання / захисту пацієнтів від захворювань.

У 1948 році Організація Об'єднаних Націй прийняла «Універсальну декларацію прав людини», в якій було зазначено, що кожна людина має право на відпочинок, право на працю, на вільний вибір робочого місця та гідну заробітну плату. Враховуючи цей факт, у 1952 році була створена

Всесвітня федерація заняттєвої терапії, яка об'єднувала десять країн (США, Сполучене Королівство (Англія і Шотландія), Канада, Південна Африка, Швеція, Нова Зеландія, Австралія, Ізраїль, Індія та Данія) і ставила собі за мету сприяти міжнародному співробітництву між асоціаціями заняттєвої терапії, просуванню реалізації практики заняттєвої терапії та обміну фаховою інформацією, а також проводити міжнародні конгреси [8, с. 4].

Заняттєва терапія виникла на основі професійного інтересу до здатності людини бути залученою до повсякденних справ. Занятість – це «справи або діяльність у повсякденному житті, визначені, організовані та оцінені людиною та культурою; це все те, що виконують люди, щоб зайняти себе, включаючи догляд за собою, насолоду від життя, внесок у соціальну сферу їхньої громади» [6, с. 15]. Для заняттєвої терапії характерним є використання клієнт-орієнтованого підходу у професійній діяльності. Це забезпечує внутрішньо-мотивовану та індивідуально-визначену активність зі сторони клієнта, що підвищує його інтерес до занятості. Клієнтами заняттєвої терапії можуть бути як окремі особи, члени сім'ї, так і особи в рамках спільноти, тобто всі люди, які можуть долучатися або сприяти залученню інших до бажаної занятості [7, с. 134].

Галузь заняттєвої терапії сформувала особливий, притаманний для неї профіль, до якого належать: сфери занятості, фактори клієнта, навички виконання, моделі виконання, контекст і середовище, вимоги до професійної діяльності [9, с. 642]. Наповнена окремими компонентами кожна із цих складових активно співпрацює з іншою протягом усього процесу професійного втручання. Всі ці складові повністю зорієнтовані на клієнта та його потреби, враховуючи цінності, вірування, духовність, освіту, роботу, соціальну участь, звички, функції організму тощо. Це дає можливість охопити особливості клієнта повною мірою та досконало розробити та реалізувати план професійного втручання.

Організація процесу заняттєвої терапії включає шість етапів, а саме: визначення профілю занятості клієнта, аналіз заняттєвого виконання, розроблення плану професійного втручання, реалізацію плану професійного втручання, оцінювання професійного втручання та підтримання здоров'я у процесі залучення клієнта до занятості [9, с. 661]. Всі ці етапи поступово переходять один в одного та мають циклічний характер, що сприяє досягненню поставлених цілей. Кожен із цих етапів має свою специфіку, є обов'язковим та забезпечує основу для реалізації наступного. Виконання цих етапів передбачає: проведення бесіди із клієнтом та членами його сім'ї, визначення цілей та пріоритетів клієнта, вивчення історії занятості клієнта; розроблення плану професійного втручання на основі зібраних емпіричних даних. До результатів професійного втручання заняттєвої терапії відносять: *здоров'я, залучення до занятості та участь у життєвих ситуаціях* [10, с. 336]. Беручи до уваги ці результати, на які орієнтується весь процес заняттєвої терапії і які є її цілями, варто відмітити зв'язок між заняттєвою терапією та

здоров'ям. Водночас, цілком очевидним постає зв'язок між заняттєвою терапією та соціальною роботою. Враховуючи зазначене, вважаємо за доцільне вивчення вимог до освітньо-професійних програм у галузі заняттєвої терапії, що можна розглядати як ресурс для удосконалення професійної підготовки соціальних працівників в Україні.

Вимоги до освітньо-професійних програм у галузі заняттєвої терапії формує та контролює їх дотримання Всесвітня федерація заняттєвих терапевтів, яка водночас і затверджує всі освітньо-професійні програми із заняттєвої терапії. Освітній процес у сфері заняттєвої терапії характеризують два компоненти – міжнародний та локальний. Застосування заняттєвості як засобу адаптації до повноцінної життєдіяльності є головною складовою освітнього процесу. Відповідно створено спеціальні освітньо-професійні програми для заняттєвих терапевтів спрямовані на підготовку фахівців, які були б компетентними у задоволенні основних потреб локального характеру у сфері охорони здоров'я. Всі освітньо-професійні програми характеризують п'ять компонентів: зміст освітньо-професійної програми, послідовність викладу змісту; форми, методи і засоби навчальної діяльності; практика; викладацький склад [8, с. 11].

Навчальний процес заняттєвої терапії базується на п'яти основних аспектах:

- взаємозв'язок «людина-заняттєвість-навколишнє середовище», а також взаємозв'язок між заняттєвістю та сферою охорони здоров'я;
- терапевтичні та професійні зв'язки;
- процес здійснення заняттєвої терапії;
- професійна мотивація та поведінка;
- професійна практика [8, с. 19].

Важливе значення в освітньо-професійних програмах із заняттєвої терапії має наголос на врахуванні локальних особливостей, оскільки заняттєві терапевти у процесі своєї практичної діяльності роблять значний внесок у суспільне життя, з урахуванням актуальних потреб сфери охорони здоров'я та особливостей галузі, у якій їм доводиться працювати. Заняттєва терапія ініціює півні соціальні зміни, що стає підставою для поступового оновлення навчального плану. Обов'язковим є моніторинг освітньо-професійних програм із заняттєвої терапії: 3-річна освітньо-професійна програма повинна переглядатися кожні 5 років; 4-річна освітньо-професійна програма вимагає перегляду кожні 7 років [10, с. 381].

Отже, заняттєва терапія як сфера професійної діяльності в наші дні переживає період відродження. Прагнучи вижити та зберегти себе, людина завжди залишалася вірною своїй природі та відповідно долучалася до різних видів заняттєвості. Сьогодні існує безліч різновидів заняттєвості, які становлять індивідуальну цінність для кожного із нас. Як результат, у світовому досвіді сформувалася нова сфера професійної діяльності – заняттєва терапія; створена Всесвітня федерація заняттєвих терапевтів, яка розробляє освітні стандарти для підготовки фахівців із

заняттєвої терапії. Освітньо-професійні програми із заняттєвої терапії характеризують певні компоненти та відповідні принципи, що посприяло визначенню заняттєвої терапії як окремої сфери професійної діяльності. Вивчення особливостей заняттєвої терапії дозволило виявити багато спільного між цією сферою професійної діяльності та соціальною роботою. Це, своєю чергою, дозволяє розглядати компетентності заняттєвих терапевтів як такі, що мають важливе значення для розвитку соціальної роботи та професійної підготовки соціальних працівників в Україні. Отже, подальші дослідження варто спрямувати на детальне вивчення теорії і практики заняттєвої терапії, визначення сфер її здійснення в Україні та особливостей професійної підготовки заняттєвих терапевтів за кордоном.

Список використаної літератури

- 1. Басюк Т. П.** Напрямки та зміст проектної діяльності українських громадських організацій, які працюють в інтересах дітей / Т. П. Басюк // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. пр. – Вип. 12, кн. 2. – К., 2008. – С. 95 – 102.
- 2. Дідик Н. М.** Соціально-психологічна реабілітація дітей з порушеннями психофізичного розвитку / Н. М. Дідик // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. ІХХ. В двох частинах, Ч. 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Медобори. – 2006. – 2012. – С. 87 – 96.
- 3. Завгородня Г. М.** Ерготерапія як розділ професійної підготовки лікарів лікувальної фізкультури / Г. М. Завгородня // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. – 2013. – №4. – С. 50 – 52.
- 4. Особливості** підготовки фахівців здоров'я людини та європейська система освіти [Електронний ресурс] / Л. Завацька, І. Григус, І. Петрук // Збірник наукових праць Болонський процес в Україні та Європі: досвід, проблеми, перспективи. – 2008. – №8. – С. 70 – 77.
- 5. Чернишенко О. І.** Соціально-культурна реабілітація молодих інвалідів: зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / О. І. Чернишенко. – Режим доступу: 25.01.2016:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvkogpth_2013_1_33.pdf
- 6. Christiansen C. H. & Townsend E. A.** Introduction to occupation: The art and science of living, 2nd ed. United States of America, 2010. – 434 p.
- 7. Kilhofner G.** Model of Human Occupation: Theory and Application. United State of America, 2008. – 565p.
- 8. Revised** Minimum Standards for the Education of Occupational Therapists / World Federation of Occupational Therapists, 2002. – 39 p.
- 9. Roley S. S. et al.** Occupational therapy practice framework: domain & practice. The American journal of occupational therapy: official publication of the American Occupational Therapy Association, 2007. – № 62(6). – pp. 625 – 683.
- 10. Townsend E., & Polatajko H.** Enabling occupation II: Advancing an occupational therapy

vision for health, well-being, & justice through occupation. Canadian Association of Occupational Therapists, 2013. – 428p. **11. Wright R.** Occupational therapy and life course development: a work book for professional practice / Ruth Wright and Léonie Sugarman. Hong Kong, 2008. – 217 p.

Архипова С. П. Заняттєва терапія як ресурс для соціальної роботи та професійної підготовки соціальних працівників

У статті представлено становлення заняттєвої терапії у світовому досвіді та висвітлено особливості заняттєвої терапії як сфери професійної діяльності. Автором описано профіль заняттєвої терапії. Проаналізовано процес здійснення професійного втручання у заняттєвій терапії. Обґрунтовано орієнтацію заняттєвої терапії на здоров'я та наголошено на зв'язку між заняттєвою терапією та соціальною роботою.

Автором висвітлено міжнародні вимоги, які висуває Всесвітня федерація заняттєвих терапевтів до освітньо-професійних програм у галузі заняттєвої терапії та представлено принципи, на яких базується навчальний процес.

Ключові слова: заняттєва терапія, соціальна робота, освітньо-професійні програми.

Архипова С. П. Эрготерапия как ресурс для социальной работы и профессиональной подготовки социальных работников

В статье представлено становление эрготерапии в мировом опыте и освещено особенности эрготерапии как сферы профессиональной деятельности. Автором описано профиль эрготерапии. Проанализирован процесс осуществления профессионального вмешательства эрготерапевтом. Обосновано ориентацию эрготерапии на здоровье и представлено связь между эрготерапией и социальной работой.

Автором рассмотрены международные требования, которые выдвигает Всемирная федерация оккупациональных терапевтов к образовательно-профессиональным программам в области эрготерапии и представлены принципы, на которых базируется учебный процесс.

Ключевые слова: эрготерапия, социальная работа, образовательно-профессиональные программы.

Arkhypova S. P. Occupational therapy as a resource for social work and social work education

In the article, the features of occupational therapy as a sphere of professional activities and professional education are defined. It is indicated that occupational therapy and social work share common values and principles according to which every individual in society has an integral value and dignity. These two areas of professional activities are of eclectic and interdisciplinary nature. There is an increasing need to identify the features of occupational therapy as a resource for the social work profession and social

work education. The process of the development of occupational therapy as a profession worldwide is reviewed. The peculiarities of occupational therapy as those directly related to social work and social work education are revealed. The occupational therapy profile is provided. The process of occupational therapy intervention is analyzed. The occupational therapy health orientation resulted in defining occupational therapy as an area of health promotion is justified. The common features of social work and occupational therapy are emphasized. The international requirements to the educational programs in occupational therapy as produced by the World Federation of Occupational Therapists are highlighted. Accordingly, the major principles of teaching occupational therapy to be applied in social work education are outlined.

Key words: occupational therapy, social work, common features, educational programs.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2016 р.

Прийнято до друку 29.02.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.22.013.42:316.42:[004]

В. І. Березан

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У сучасному інформаційному суспільстві суттєвий вплив на формування у майбутніх фахівців, зокрема соціальних педагогів і працівників, духовних цінностей та ідеалів, індивідуального й суспільного світогляду, поведінкових стереотипів і конкретних вчинків здійснюють інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). ІКТ приходять на зміну сім'ї та іншим соціальним інститутам та інституціям, які є носіями соціальності. Інтернет стає не тільки інструментом пошуку й отримання необхідної інформації, а й середовищем віртуальної взаємодії, комунікації, відбувається розширення соціальності інформаційного простору, що веде до розширення поняття соціалізації, включаючи соціалізацію у віртуальному просторі. Людина «стає на шлях кіберсоціалізації» [8]. У зв'язку з цим актуалізується потреба в управлінні інформаційною складовою соціалізації, організації роботи з інформацією з метою соціального розвитку майбутніх соціальних педагогів, що складає важливу частину соціального виховання та їхньої професійної підготовки.

Актуальність піднятих проблем підтверджуються рядом документів: Укази Президента України «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» (2005), «Про